

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

КВАЗИМЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОР СУБЪЕКТИСІНІҢ ДЕБИТОРЛЫҚ БЕРЕШЕГІНІҢ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ергалиева С.К.

«Мемлекеттік аудит» тобының 2 курс студенті
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.,
Қазақстан Республикасы
Жахметова Айнура Каиржановна
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
«Мемлекеттік аудит» кафедрасының аға оқытушысы э.ғ.м.
E-mail: erg.saltanat@mail.ru

Кез келген квазимемлекеттік сектор субъектісінің тұрақтылығының негізі оның қаржылық жағдайы болып табылады. Квазимемлекеттік сектор субъектісінің қаржылық жағдайының тұрақтылығы дебиторлық берешекті басқарудың тиімділігіне байланысты. Бұл нарықтық экономиканың тұрақсыздығы жағдайында өте маңызды. Дебиторлық берешектің өсуі кәсіпорынның қаржылық жағдайына кері әсерін тигізеді, қаражат тапшылығының пайда болуына ықпал етеді, кәсіпорынның ағымдағы қызметін жүргізу үшін қаржылық ресурстарға қажеттілігін арттырады. Әрбір квазимемлекеттік сектор субъектісі дебиторлық берешекті азайтуға талпынады.

Квазимемлекеттік сектор субъектісі ретінде «Казпошта» АҚ ұйымының негізгі қызметіне жедел немесе тұрақты пошталарды қабылдау, тасымалдау, жіберу және де қоғамдық газет-журналдарды жеткізу жатады. Сонымен қатар, ұйым қазақстандық банктерге несие беру және өтеу аясында агент қызметін көрсетеді.

Жалпы, Квазимемлекеттік сектор субъектілеріне жүргізілген аудит – квазимемлекеттік сектор субъектілерінің бюджет қаражатын пайдалануы бойынша жүргізілген аудит. Квазимемлекеттік сектор субъектілеріне мемлекеттік кәсіпорындар, құрылтайшысы, қатысушысы немесе акционері мемлекет болып табылатын мемлекеттік кәсіпорындар, акционерлік қоғамдар, ұлттық холдингтер, компаниялар жатады.[1]

Квазимемлекеттік сектор субъектілері бюджет қаражатын пайдаланған кезде бюджеттік бағдарламаның әкімшісінен бюджет қаражатын алушыға дейінгі бюджет қаражатының қозғалысын көрсететін, бойынша аудиторлық қорытындымен, ұсынылған ақпарат бойынша жыл сайын міндетті түрде аудит жүргізіледі.

Аудит Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» заңнамасында ұсынылған шарттарға сәйкес субъект пен аудиторлық ұйым арасында жасалған арнайы мақсатты аудит жүргізуге арналған шарт негізінде жүзеге асырылады.

Арнайы мақсаттағы аудит жүргізуге арналған шартты орындау кезінде аудиторлық ұйымның алған мәліметтері, мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдарына ұсынылатын мәліметтерді қоспағанда, коммерциялық құпияны құрайды.[2]

Дебиторлық берешек ұйым активтерінің маңызды бөлігі болып табылады. Оның үстіне кез келген кәсіпорынның қазақстандық балансының заманауи құрылымына байланысты ол бірінші бөлімнен де, оның екінші бөлімінен де өтеді. Дебиторлық берешек – бұл кәсіпорынның шаруашылық-өндірістік қызметі процесінде сатылған өнім бойынша сатып алушылар мен тапсырыс берушілердің міндеттемелері және жауапты тұлғалардың мерзімі өткен міндеттемелері.

Дебиторлық берешек тізбесі кәсіпорынның келесі міндеттемелерін қамтиды:

- 1) өндіріп алуға жататын берешек;
- 2) алынған шот-фактуралар;
- 3) активтерді сатып алу үшін алдын ала төлемдер

4) ірі кәсіпкерлік компаниялармен және олардың еншілес ұйымдарымен операциялар бойынша дебиторлық берешек.

5) басқа да дебиторлық берешек.

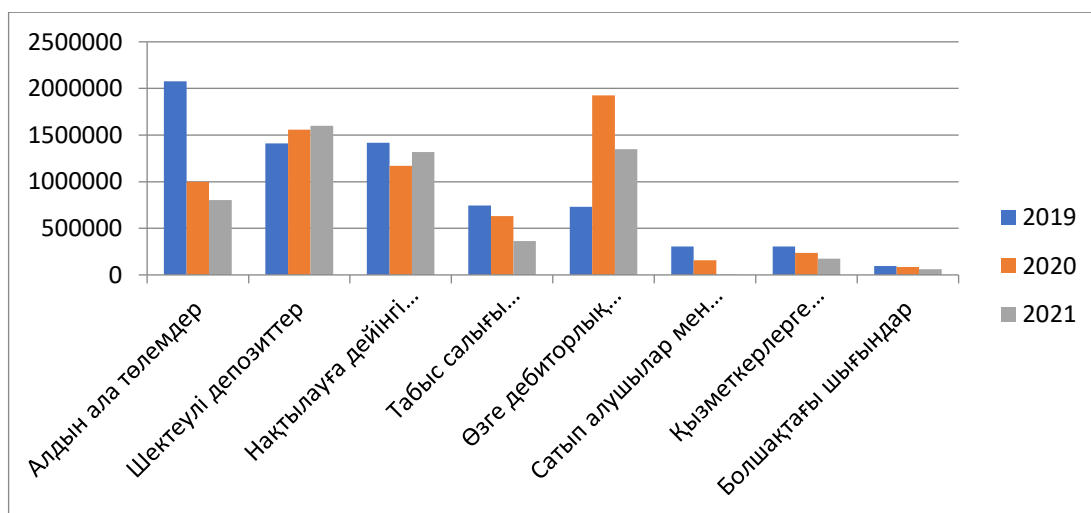
Айта кету керек, кәсіпорынның қаржылық жағдайына дебиторлық берешектің болуы емес, оның мөлшері, қозғалысы және нысаны, себебі әсер етеді. Дебиторлық берешектің пайда болуы кредиторлық берешек сияқты қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі бойынша шаруашылық қызметтегі объективті процесс. Дебиторлық берешек әрқашан есеп айырысу тәртібін бұзу нәтижесінде қалыптаса бермейді және қаржылық жағдайды нашарлатпайды. Сондықтан оны толық көлемде меншікті қаражатты айналымнан шығару ретінде қарастыруға болмайды, өйткені оның бір бөлігі банктік несиелеу объектісі ретінде қызмет етеді және кәсіпорынның төлем қабілеттілігіне әсер етпейді.[3]

1-кесте. Квзимемлекеттік сектор субъектісіне(АҚ «Қазпошта») жасалған аудит қорытындысы бойынша, мың тенге

№	Басқа дебиторлар мен активтер	2019	2020	2021
1	Алдын ала төлемдер	2,075,274	997,471	801,173
2	Шектеулі депозиттер	1,409,715	1,558,394	1,599,517
3	Нақтылауға дейінгі сомалар және залалдар, жетіспеушілік бойынша қарыздар	1,417,253	1,169,959	1,317,423
4	Табыс салығы бойынша алдын ала төлемдер	745,257	631,800	362,149
5	Өзге дебиторлық берешек және активтер	730,953	1,925,740	1,349,948
6	Сатып алушылар мен тұтынушылардың дебиторлық берешегі	305,569	155,468	17
7	Қызметкерлерге берілген несиелер	304,083	234,479	174,928
8	Болшақтағы шығындар	95,046	84,941	62,105
9	Барлығы	7,083,150	6,758,252	5,667,260

Ескерту-«КПМГ АУДИТ» Жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің АҚ «Қазпошта» аудиторлық есебі[4], [5], [6].

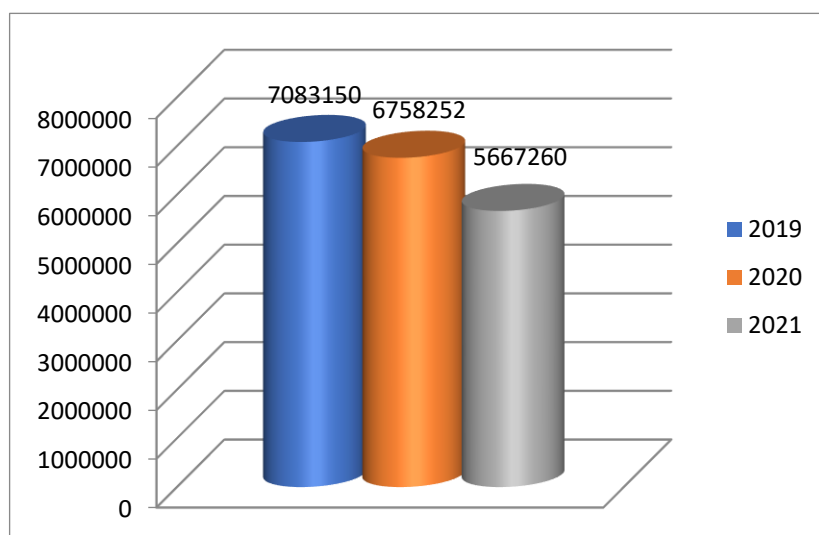
Жүргізілген аудит бойынша АҚ «Қазпошта» ұйымының дебиторлық берешектері қарастырылды. (1-сурет)

1-сурет. «Қазпошта» АҚ дебиторлық берешектер мен басқа да активтердің өзгерісі, мың тенге

Дебиторлық берешек әрқашан есеп айырысу тәртібін бұзу нәтижесінде қалыптаса бермейді және қаржылық жағдайды нашарлатпайды. Сондықтан оны толық көлемде меншікті қаражатты айналымнан шығару ретінде қарастыруға болмайды, өйткені оның бір бөлігі банктік несиелеу объектісі ретінде қызмет етеді және кәсіпорынның төлем қабілеттілігіне әсер етпейді.

2-суреттен қарасақ, ұйымның дебиторлық берешегінің қалыпты түрде төмендеуін байқауға болады. Яғни, бұл көрсеткіштің төмендеуі кәсіпорын қызметінің қалпына келуін, қызметтерді жеткізудің немесе сатудың жаңа деңгейіне жетуін, кәсіпорында активтердің болуын және дұрыс маркетингтік саясатты көрсетеді.

2-сурет. «Қазпошта» АҚ жасалған аудит қорытындысы бойынша дебиторлық берешегі, мың тенге

Квзимемлекеттік сектор субъектісі «Қазпошта» АҚ ұйымының дебиторлық берешек деңгейіне сыртқы факторлар әсер ете алады. Ол сыртқы факторларға елімізде болған экономикалық жағдайларды жатқызуға болады. Мысалы, қаңтар оқиғасын алатын болсақ. Бұл оқиға «Қазпошта» АҚ ұйымына әсерін тигізді деуге болады. Соған байланысты дебиторлық берешекті тиімді басқару қолға алынды. Дебиторлық берешекті тиімді басқару үшін, сондай-ақ басқа айналым активтері, оның құрамын талдау қажет. Дебиторлық берешектің тым жоғары көрсеткіштері айналым құралдарының ұтқырлығын төмендетеді, нәтижесінде қаржылық циклдің ұзақтығы артады. Қазіргі экономикалық жағдайларда дебиторлық берешекті басқару жүйелік тәсіл негізінде жүзеге асырылады, оның мәні өзара байланысты әдістерді қолдану болып табылады. Яғни тиімді басқару осы көрсеткіштерге бағытталған:

- дебиторлық берешекті жан-жақты талдау;
- қолма-қол ақша түсімдері мен төлемдерін салыстыру;
- бөлінген қаражат көлемін анықтау
- дебиторлық берешекке инвестициялау;
- несие саясатын қалыптастыру;
- дебиторлық берешекті өндіріп алу тәртібін әзірлеу;
- альтернативті әдістерді қолдану тәжірибесін кеңейту
- дебиторлық берешекті өтеу;
- қозғалысты басқару жүйесін қалыптастыру және уақытылы дебиторлық берешекті өндіріп алу.[7]

Жалпы айтқанда, Қазақстан Республикасының экономикалық саясатында квазимемлекеттік сектор субъектілері маңызды рөл атқарады. Олар мемлекеттік және үкіметтік даму бағдарламаларына қатысады, оның аясында бюджет қаражатын пайдаланады. Дебиторлық берешектің азаю динамикасы, оның құрамы мен құрылымы ұйымның капитал айналымына айтарлықтай әсер етеді және тиісінше оның қаржылық жағдайымен тығыз байланысты. Демек, квазимемлекеттік сектор субъектілеріне дебиторлық берешегіне аудит жүргізудің және олардың ел экономикасына әсерін бағалаудың өзектілігі жылдан жылға артып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. "Аудиторлық қызмет туралы" Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 20 қарашадағы Заңының 18-3-бабы: [Электрондық ресурс]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000304_#z176
2. "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы Заңы: [Электрондық ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392#z63>
3. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 31 наурызда № 27339 бұйрығы: [Электрондық ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200027339>
4. «КПМГ АУДИТ» Жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің АҚ «Қазпошта» 2019 жылғы аудиторлық есебі: [Электрондық ресурс]. URL: <https://gr5.gosreestr.kz/p/ru/GrObjects/objects/teaser-iew/174359?EIDossier TabId=AuditReports>
5. «КПМГ АУДИТ» Жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің АҚ «Қазпошта» 2019 жылғы аудиторлық есебі: [Электрондық ресурс]. URL: <https://gr5.gosreestr.kz/p/ru/GrObjects/objects/teaser-view/174359?EIDossier TabId=AuditReports>
6. «КПМГ АУДИТ» Жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің АҚ «Қазпошта» 2019 жылғы аудиторлық есебі: [Электрондық ресурс]. URL: <https://gr5.gosreestr.kz/p/ru/GrObjects/objects/teaser-view/174359?EIDossier TabId=AuditReports>
7. Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің 2015 жылғы 30 қарашадағы № 21-НҚ нормативтік қаулысы: [Электрондық ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012595>

ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА ОБЯЗАТЕЛЬСТВ СУБЪЕКТА КВАЗИГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА

Жанабердыева С.Р

студент 2 курса ОП «Государственный аудит»
Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилёва, г.Астана
Республика Казахстан
Научный руководитель - Жахметова А.К.,
магистр экономических наук, старший преподаватель
НАО "Евразийский Национальный Университет имени Л.Н.Гумилева"
E-mail: saniya.zhanaberdyeva@bk.ru

«Казпочта» — это юридическое лицо, но было создано в форме акционерного общества. Акционерное общество является преемником прав и обязанностей общереспубликанской деятельности почтовой связи. «Казпочта», как и многие квазигосударственные сектора, имеет самостоятельный баланс, банковские счета и печать.